

Dövényi Zoltán*

MIGRÁNSOK, MENEKÜLŐK, SZERENCSET- PRÓBÁLOK ÉS TÁRSAIK I. RÉSZ

MIGRANTS, REFUGEES, SOLDIER OF FORTUNE AND CO. PART I.

ABSTRACT

Undoubtedly, 2015 was the year of migration in Europe: much more than one million people arrived to the „old continent” from not european contries – most of them without registration and authority controll. The questions and problems emerged in this study refer to this massive migration:

1. Why 2015 was the very year, when migrants started to get going?

We can specify more reasons (which are connected or build on each other):

- Syrian war consists.
- The Balkan migration corridor opened.
- Turkey’s languidity in stop of migration.
- Greek’s poor performance in reception of migrants adequately to EU regulations.
- Germany’ inviting behaviour to syrian migrants.

2. Who arrived and what do they want?

As registration of migrants are very defective, we hardly have reliable information about these people.

Sure:

- Men are overrepresented.
- Young age groups (< 30 years) make the major part of migrants.
- Nearly sure:
- In the case of the most migrants educational achivement is low.
- Fast labour market integration of them is very doubtful.

1. Bevezető megjegyzések

Aligha kétséges, hogy Európa történetében 2015 joggal nevezhető a migráció évének. 2016 elejéről visszapillantva az elmúlt évre, leginkább arra emlékezhetünk, hogy az év jelentős részében az „öreg kontinensen” kívülről érkező hatalmas embertömegek lényegében kontroll nélkül mozogtak fel és alá. Ez már csak azért is meglepő volt, mert Európa hosszú története során az interkontinentális migrá-

* Prof. Dr. Dövényi Zoltán, egyetemi tanár Pécsi Tudományegyetem, az MTA doktora, a PTE Földtudományi Doktori Iskolájának vezetője

cióban alapvetően kibocsátó, nem pedig befogadó földrész volt. Itt elegendő az Európából Amerikába történő kivándorlásra utalni, amikor a 18. század második felétől az I. világháborúig terjedő időszakban legalább 60 millió ember hagyta el a kontinensünket.

Azóta a világ persze alaposan megváltozott, pl. Európa népesedési folyamatai kedvezőtlen irányba fordultak, s ma már nem a túlnépesedés, hanem inkább a népességfogyatkozás a fenyegető veszély. Ennek egyik megoldásaként hosszabb ideje napirenden van a kívülről érkező népesség utánpótlás, ami 2015-ben meg is érkezett, csak éppen nem úgy, ahogy azt várni lehetett.

A váratlanul és előkészítés nélkül érkező migráció többek között azzal a következménnyel járt, hogy a hatóságok nem tudták megfelelően regisztrálni az érkezőket, így az ezzel kapcsolatos alapvető és megbízható statisztikai adatoknak is híján vagyunk. Ez már önmagában is kizárja az érdemi szaktudományos elemzés lehetőségét, így jobb híján a jelen tanulmány az esszéisztikus megközelítést alkalmazza.

2. Kérdések és problémakörök

1. Miért éppen 2015-ben indultak meg a migránsok?

A történelem nagy eseményei és fordulatai meglehetősen gyakran nem jelezhetők, ill. nem láthatók előre, s ebből következően nem is lehet rájuk felkészülni. Az Európába kívülről bevándorlók 2014-es száma, sőt még a 2015 első negyedének adatai alapján sem lehet előre látni, hogy egyetlen év alatt milliós bevándorló tömeg fogja elérni kontinensünket. Ilyen méretű migráns hullám kialakulása egyetlen tényezőre nem vezethető vissza, ezért több, egymással összefüggő, egymást erősítő okok láncolatát lehet listázni.

a) A szíriai háború folytatódása

A több mint négy éve tartó harcok szomorú mérlege negyed millió halott és több mint 4 millió menekült, akik a háború elől a szomszédos országokba menekültek. A fő befogadók Törökország (2-2,5 millió fő), Jordánia és Libanon (kb. 1-1 millió fő). Nem jelentéktelen azoknak a száma sem, akik belső menekültekként az ország háború sújtotta övezeteiből a békésebb vidékekre húzódtak át. A menekültek döntő részének a szomszédos országokba történő áttelepülése arra utal, hogy nem akarták végleg elhagyni szülőföldjüket, hanem a háború végeztével haza akartak térni. Az idő múlásával ennek reménye egyre fogyott, ráadásul a menekülttáborokban is egyre rosszabbak lettek az életkörülmények, többek között azért, mert a külső támogatás jelentősen csökkent, s egyre nagyobb teher nehezedett a befogadó országokra.

A fentiek alapján nem meglepő, ha idővel a Szíriából menekültek egy része elkezdte keresni a migrációs célpontot. A földrajzi helyzet alapján ez egyértelműen Európa, ill. valamelyik európai ország lehetett. Nem volt egyszerű azonban az Európába vezető útvonal megtalálása. Kezdetben a szír állampolgárok is a Líbia és

Olaszország (Lampedusa szigete) között a Kadhafi-rezsim bukása/megbuktatása után kialakult tengeri embercsempész útvonalat használták. Ennek megközelítése azonban számukra elég nehézkes volt, ráadásul nagyon drága is. Ebben a helyzetben szükségessé vált egy új migrációs útvonal megtalálása a potenciális migráns tömegek számára.

b) A balkáni folyosó megnyílása

Azt sajnos nem tudjuk, hogy kinek a fejében merült fel először az a gondolat, hogy Törökországból indulva a Balkánon keresztül is el lehet jutni Nyugat-Európába. Elvileg itt két lehetőség lenne: egy teljesen szárazföldi és egy tengeri+szárazföldi kombináció. Az első verzió nagy tömegek számára nem kedvező, mivel mind a bolgár-török határ (kb. 210 km), mind a görög-török határ (kb. 200 km) viszonylag nehezen járható terepen húzódik, ráadásul a bolgárok 2014 nyarára egy 30 km-es szakaszon kerítést emeltek az illegális migráció megakadályozására, s tervbe vették a teljes bolgár-török határ műszaki megerősítését is. Nem jobb a helyzet a görög-török határon sem, ahol az Evrosz majdnem végig határfolyó, s egyes szakaszokon itt is épült kerítés az elmúlt években. A térség történelméről sokat elárul, hogy a határ egyes részein még ott vannak a földben a Balkán-háborúk (1912-1913!) idején, valamint az 1970-es években a ciprusi válság miatt telepített aknák.

A másik útvonal esetében viszont a természet és a történelem is a migránsok kezére játszott. Az előbbi azzal, hogy közvetlenül Törökország nyugati partjai előtt kialakult egy olyan sűrű szigetvilág, ahol a szigetek egy része mindössze néhány kilométer távolságra van a szárazföldtől. A történelem szerepe pedig abban jelentkezik, hogy ezek a szigetek Görögországhoz tartoznak, méghozzá nem is régóta: a migrációban kulcsszerepet játszó Lészvosz/Leszbosz 1913, Kósz pedig mindössze 1948 óta görög felségterület.

Az sem mellékes szempont persze, hogy az útvonal lényegesen olcsóbb, mint a Líbia-Lampedusa átkelés: itt 2-3000 dolláros költséggel meg lehet úszni az utat, miközben a hosszabb tengeri átkelésért ennek a dupláját is elkérik az embercsempészek. A kisebb utazási költségeket jóval többen tudták megfizetni, így jelentősen megnőtt azok száma, akik nekivághattak a „nagy kalandnak”.

A Törökországból Görögországba vezető migrációs útvonal realizálódása viszont alapvetően attól függött, hogy mit szól hozzá a két érintett ország.

c) Törökország érdektelensége a migráció leállításában

Mivel Törökország egyre nagyobb tehernek érezte a több millió menekült befogadását, nem jött neki rosszul, amikor azok egyre nagyobb számban valamilyen lélekvesztőre szállva megkezdték az ország elhagyását. Az egész migrációs folyamatban ez egy sorsdöntő motívum, mivel Törökország néhány tengerparti szakasz lezárásával meg tudta volna akadályozni a tömeges migráció kialakulását. Ezt nem tette, hanem jó taktikai érzékkel kivárta, amíg az Európai Unió kéri tőle

a beavatkozást. Ennek persze ára volt: az EU többek között 3 milliárd eurót ígért Törökországnak a menekültek körülményeinek javítására és a migráció fékezésére. Mivel a felkínált összeg még 2016 januárjában sem érkezett meg, maradt minden a régiben...

d) Görögország, a gyenge láncszem

Az Európába vágó migránsok tehát kezdettől fogva különösebb gond nélkül elhagyhatták Törökországot, és tengeri úton elindulhattak a néhány kilométeres útra. A következő kérdés az lehet, hogy mit szól ehhez Görögország, ahol a migránsok partra akartak szállni.

Nem sokat szólt hozzá, az ország lényegében átjáró házként funkcionált: az illegális migránsok gond nélkül átvonultak rajta. Ez a magatartás legalább két megközelítésben is problémát jelent. Egyrészt ráengedtek Európára egy hatalmas embertömeget, ami súlyos gondokat okozott, másrészt nem tartották be azokat az előírásokat, amelyeket a Schengeni térség tagjaként vállaltak. A schengeni államok egy közös külső határral rendelkeznek, közös felelősségük a térségen belüli biztonság fenntartása. Amennyiben bármelyik ország nem őrzi a vállalt módon a külső határt, ezzel komoly rést üt az egész térség biztonságán.

Hogy Görögország miért vette félvállról a feladatot, arra van néhány elképzelés, ezek közül nem kívánunk egyik mellett sem lándzsát törni. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy Görögországnak azért lett volna ideje jobban felkészülni a migrációs roham fogadására. A nagy tömegek ugyanis csak egy meglehetősen hosszú előkészítő szakasz után jelentek meg, nem pedig egyik pillanatról a másikra. A fentieket az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (továbbiakban UNHCR) adatai is alátámaszják. 2014-ben alig több mint 41 ezer migráns érkezett tengeri úton, miközben Olaszországba több mint 170 ezer. Még 2015 első hónapjai is alacsony migránsszámot hoztak (2015. I. negyedév: 12 441 fő), s valójában csak 2015 júniusától vált tömegessé a migránsok beáramlása Görögországba.

e) Németország hívó szava

2015 nyarán már jelentős tömegek voltak úton, amikor augusztus vége felé a német kancellár bejelentette, hogy országa befogad minden Szíriából érkező menekültet. Amikor világossá volt, hogy a potenciális migránsok tömege ezt meghívásként értelmezte és el is indult Németország felé, akkor már késő volt bármilyen szűkítő értelmezése az elhibázott beszédnek. Ezt ugyanis a migránsok már nem akarták meghallani...

f) A modern kommunikációs eszközök általános használata

Ekkora tömegek elindulása és mozgása szervezés nélkül nem megy, és ebben fontos szerepet játszottak a kapcsolattartás modern eszközei, alapvetően a mobiltelefonok, ill. az ún. okos telefonok. Elmúltak már azok az idők, amikor a migránsok iskolai atlaszból kitépett Európa térképpel indultak útnak, vagy éppen a háti-

zsákra filctollal felvázolt útvonalat próbálták követni. A migránsok ezen eszközök segítségével szinte azonnal megkapták a számukra fontos információkat (pl. a már említett Merkel beszéd hírét), s pontosan tudtak tájékozódni a számukra egyébként ismeretlen vidékeken.

2. Kik jöttek/jönnek és mit akarnak?

Mivel Európát és főleg az Európai Uniót váratlanul és felkészületlenül érte a migrációs hullám, nem sikerült a migránsokról egy megbízható és részletes adatbázist felállítani. Még arról is megoszlanak a vélemények, hogy egyáltalán hányan érkeztek az elmúlt év folyamán. Nem kívánván még inkább összezavarni a dolgokat és az Olvasót, a jelen tanulmányban elsősorban az UNHCR adatbázisára támaszkodunk. A Menekültügyi Főbiztosság szerint 2015-ben Európába több mint 1 millióan érkeztek a Földközi-tengeren keresztül. A bevándorlók tényleges száma ennél minden bizonnyal magasabb, mert vannak szárazföldi útvonalak is: több ezren pl. az orosz-norvég határon keresztül érkeztek meg Európába, s voltak, akik Bulgáriát érintve tettek ugyanezt. Egyfajta egzotikumként említhető az a tengeri migrációs útvonal, ami Nyugat-Afrikából a Kanári-szigetekre vezet.¹

A Földközi-tenger stratégiai jelentősége egyértelmű, mivel összeköttetést teremt a befogadó és a kibocsátó kontinensek között, ráadásul a tengeri útvonalak nehezebben zárhatók le, mint a szárazföldiek. A Földközi-tengeren keresztül négy migrációs útvonalat használnak az Európába vágyók, ezek közül azonban csak kettő igazán fontos. A Máltára érkező néhány száz fő elhanyagolható mennyiség, de nem sokat nyom a latban a két spanyol enklávé, a Marokkó területébe beékelődő Ceuta és Melilla évi néhány ezer fős értéke sem.

Az Európába vezető mediterrán útvonalakon érkező migránsok száma éveken keresztül igazán nagy aggodalomra nem adott okot. Arra azonban érdemes felfigyelni, hogy az éves értékek meglehetősen nagy hullámzást mutattak (2008:59 000; 2009:56 252; 2010:9 654; 2011:70 402; 2012:22 439; 2013:59 421 fő). Ha a korábbi tendenciák folytatódtak volna, akkor 2014-ben ismét egy alacsonyabb migráns számnak kellett volna jönni.

Nem ez történt: 2014-ben váratlanul megugrott a migránsok száma, s meghaladta a 215 ezer főt. Ez a gyors növekedés döntően a Líbiából Olaszországba átkelő migránsok számának többszörösére emelkedéséből következik, a török-görög reláció ekkor még szinte eltörpül mellette. Arra viszont érdemes felfigyelni, hogy 2014 augusztusától elkezdt növekedni a migránsok száma ezen az útvonalon is. A kedvezőtlen téli hónapokban ugyan csökken a számuk, de 2015 márciusától hónapról-hónapra újabb rekordok születtek a migránsok számát illetően és a folyamat októberben kulminált több mint 211 ezer bevándorlóval (1. táblázat).

ország	hónap év	jan.	febr.	márc.	ápr.	máj.	jún.	júl.	aug.	szept.	okt.	nov.	dec.	együtt
Görögország	2014	955	1001	1501	1257	1703	3198	3927	6742	7454	7432	3812	2056	41038
	2015	1694	2873	7874	13556	17889	31318	54899	107843	147123	211663	151249	108742	856723
Olaszország	2014	2171	3335	5459	15679	14599	22641	24031	24774	26107	15277	9295	6732	170100
	2015	3528	4354	2283	16063	21235	22891	23186	22609	15922	8916	3218	9637	153842
Málta	2014	0	0	91	0	0	136	81	257	3	0	0	0	568
	2015	87	0	0	5	0	2	2	2	7	0	0	0	105
Spanyolország	2014	144	33	232	148	325	246	264	1705	380	341	211	319	4348
	2015	241	44	267	240	438	377	346	385	459	795	508	308	4408
Összesen	2014	3270	4369	7283	17084	16627	26221	28303	33478	33944	23050	13318	9107	216054
	2015	5550	7271	10424	29864	39562	54588	78433	130839	163511	221374	154975	118687	1015078

Forrás: UNHCR adatbázis

1. táblázat A Földközi-tengeren keresztül Európába érkező migránsok számának alakulás (2014-2015)

2015 tehát egyértelműen annak a migrációs útvonalnak az éve, aminek kezdőpontja a török tengerpart, következik a partraszállás valamelyik görög szigeten, innen komphajóval Pireusz kikötőjébe, majd következik a „nagy menetelés” a Balkánon keresztül a nyugat-európai célországokig. Ezt az utat 2015-ben az UNHCR adatai szerint több mint 856 ezren tették meg. Ettől messze elmaradt az olasz útvonal az alig több mint 150 ezer migránssal (1. táblázat).

Ekkor tömegek esetében jó lenne minél többet tudni az érkezőkről, már csak ezért is, hogy mire számítsanak a befogadó társadalmak. Ebből a szempontból eléggé rossz a helyzet, az adathiány meglehetősen súlyos. Ennek háttérben első sorban az áll, hogy migránsok túlnyomó része útlevél vagy bármilyen személyazonosító irat nélkül érkezik és innentől kezdve már azt mond, amit akar.

Ez már az állampolgárságra is vonatkozik: voltak olyan szituációk, amikor „megérte” egy adott állam polgárának vallani magát, pl. a német kancellár nevezetes beszéde után még a Fekete-Afrikából érkezettek egy része is szír állampolgárnak vallotta magát... Nagyvonalakban nézve azonban úgy tűnik, hogy az egyes mediterrán tengeri útvonalakon érkezők állampolgárság szerinti megoszlása több-kevésbé megfelel a józan ész szerinti elvárásnak.

Így nem meglepő, hogy Ceuta és Melilla felől legnagyobb számban algériai állampolgárok érkeznek. Az is logikusnak tűnik Líbiában elsősorban Afrika lakói szállnak hajóra: 2015-ben legnagyobb számban Eritrea (közel 40 ezer migráns), Nigéria (22 237 fő) és Szómália állampolgárai. Jelentősebb számban csak Szíriából és Bangladesből választották ezt az útvonalat (7 448, ill. 5 040 bevándorló).

Ezzel szemben a török-görög indulást egyértelműen ázsiai országokból érkezők uralták, elsősorban a szír (479 648 – 56%), afganisztáni (209 367 – 24,4%) és iraki állampolgárok (87 761 – 10,2%).

A nemi arányokra vonatkozóan látszólag egyszerű a helyzet, mivel az általában ránézésre megállapítható. Itt azonban más a helyzet, mivel a migránsok regisztrálásánál három kategóriát használnak, nevezetesen: férfi – nő – gyerek. A bevándorlásnál ennek a statisztikai rendszernek kétségkívül van logikája, a tényleges nemi arányok megállapítását azonban jócskán megnehezíti. Az alapvető probléma a gyerekekkel van, akik köztudottan lehetnek fiúk és leányok is. A migráns gyerekek összetételét nézve érzékelhető a fiútöbbség, különösen a 14 évesnél idősebb korcsoportnál. Ennek a korosztálynak a létszámát az is növeli, hogy a gyerekkorból kilépett fiúk – előnyök és kedvezmények reményében – gyermekkorúaknak vallják magukat. A fiúk felülreprezentáltságában az is szerepet játszik, hogy az iszlám világban a 14-15 éves fiúkat lényegében felnőtt férfinak tekintik, s ennek megfelelő teljesítményt is várnak tőlük. Többek között ezért indítanak útnak egyedül jelentős számú 14-18 éves fiút és tőlük azt várják, hogy a célországban a lete-

lepedési vagy tartózkodási engedély megszerzése után családegyesítés keretében a közeli rokonok kivándorlását intézzék el. Ezt először – még évekkel korábban – az eritreai migránsok próbálták ki – meglehetősen sikerrel.

Az UNHCR adatai szerint a 2015-ben a négy mediterrán tengeri útvonalon Európába érkezett migránsok kereken fele volt férfi, 19% nő és 31% gyermek. Ha az utóbbiakat csak fele-fele arányban osztjuk szét a férfiak és a nők között, akkor jelentős az előbbieket többsége, de reálisabbnak tűnik egy 70% körüli férfi arány.

Az egyes útvonalak közt is jelentős a különbség a nemi megoszlást illetően. Az nem meglepő, hogy a spanyol útvonalon a férfiak aránya 83%: a Ceuta és Melilla körül emelt 6 m magas kerítés leküzdése nem nőknek és gyerekeknek való... Az is érthető, hogy a meglehetősen veszélyes tengeri átkelésre Líbia és Lampedusa között $\frac{3}{4}$ részben férfiak vállalkoznak, s ehhez hozzátevé a fiúgyermekek feltételezett arányát, már 80% felett van a férfiak részesedése. A legkevésbé veszélyes török-görög átkelési szakaszon a gyerekek aránya 35%, a férfiaké pedig 45%. Itt is feltételezhető azonban, hogy a migránsok $\frac{2}{3}$ -a férfi/fiú, s csak $\frac{1}{3}$ -a nő/leány.

A migránsok korszerkezetéről még ennyi adatunk sincs, ránézésre azonban az mondható, hogy fiatal a csapat. A leginkább markáns csoportot a fiatal férfiak alkotják, akik az egész migrációban kulcsszerepet játszanak. A kevés tényleges felvételezés adatai is a migránsok fiatalos korszerkezetét igazolják: pl. a 2014-ben Németországban menedékjogért folyamodók 54%-a 25 évesnél fiatalabb volt.²

A migránsok társadalmi beilleszkedése és munkaerőpiaci betagozódása miatt is fontos lenne iskolázottságuk és képzettségük szintjét ismernünk. Erre végképp nincsenek átfogó és megbízható adataink. A tömeges migráció kialakulásának kezdetén még volt olyan feltételezés, hogy elsősorban a képzettségesebb emberek indulnak útnak. Ez a feltevés azonban illúzióknak bizonyult, s egyre inkább meg kell barátkozni azzal a gondolattal, hogy a munkaképes korú migránsok akár 10-15%-a analfabéta, s arányaiban nagyon kevés közöttük a felsőfokú végzettséggel rendelkező. Magas diplomás arányt már csak azért sem lehet várni, mivel a kibocsátó országokban eleve alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezők részesedése: pl. Szíriában 6,2%, Afganisztánban 5,5%, Eritrea-ban pedig mindössze 2,0%.

Amint az a fentiekből kiderült, alig tudjuk, hogy kik jöttek, arról pedig még kevesebb az információ, hogy mit akarnak. A befogadó országok alapvető érdeke nyilvánvalóan az, hogy a bevándorlók valamilyen formában beilleszkedjenek a gazdaságba és a társadalomba. Az előbbi esetében ez a tömeges és gyors munkába állást jelentené. Ez a dolgok jelenlegi állása mellett még az illúzió szintjén sem merülhet fel: nyelvtudás és képzettség híján ez nem megy, a nyelvtanulás és a kiképzés pedig legalább három évet igénybe fog venni.

Nem lehet tudni azt sem, hogy a migránsok milyen arányban munkára orientáltak, s mekkora részük célja a jóléti társadalmak lehetőségeinek megcsapolása. Erre a kérdésre is csak jókora fáziskéséssel lehet majd választ kapni.³

A tanulmány második, befejező része elsősorban arra keresi a választ, hogy jelent-e veszélyt a bevándorlás Európa társadalmára.

JEGYZETEK

- 1). Lásd Global Report 2016. Responding to the Migrant Crisis: Europe at a Juncture. June 2016 – Inter-Agency regional Analysts Network, 39p.
- 2). Battisti, M.-Felbermayr, G.-Poutvaara, P. (2015): Einwanderung: Welchen Nutzen hat die einheimische Bevölkerung? – Ifo Schnelldienst 18/2015. p. 4.)
- 3). Garloff, A. (2016): Flüchtlinge auf dem deutschen Arbeitsmarkt – Wirtschaftsdienst 9. 690-695. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Battisti, M.-Felbermayr, G.-Poutvaara, P. (2015): Einwanderung: Welchen Nutzen hat die einheimische Bevölkerung? – Ifo Schnelldienst 18/2015.)

Garloff, A. (2016): Flüchtlinge auf dem deutschen Arbeitsmarkt – Wirtschaftsdienst 9. 690-695. old.

Global Report 2016. Responding to the Migrant Crisis: Europe at a Juncture. June 2016 – Inter-Agency regional Analysts Network, 39p.